

I TYSK FANGENSKAB

ILLUSTRERET

REDIGERET AF
ANDERS GEORG

OMSLAGSTEGNING:
HUGO JUHLIN

KØBENHAVN
POVL BRANNERS FORLAG
M CM XLV

at ville tænke paa sin Kone eller Børnene, opdagede man et Øjeblik efter, at Tankerne flakkede om paa alle mulige andre Omraader.

Forholdene var saa slemme i Lejren, saa de eneste to Dage i det halve Aar i Porta, vi havde fri, Juledag og Nytaarsdag, var vi lige ved at ønske, at vi var paa Arbejde. Jeg har ofte set en Kapo koldblodigt sparke en Medfange i Skridtet, saa han faldt om. Naar en Kapo først begyndte at slaa en Mand, kunde han ikke holde op, før Manden laa blodig og forslaaet paa Jorden. Det første Næveslag blev givet roligt nok, men saa kunde man se, hvordan Ophidselsen greb Kapo'en, og han blev ved at slaa løs, til han ikke kunde mere. Og saa kunde en anden Kapo endda ofte fortsætte. Jeg har set vor Lejrældste staa og trampe paa Maven af en Mand, der var faldet om af Udmattelse. Manden var død inden Aften.

Jeg har holdt mig til, hvad jeg selv har set, for at være sikker paa, at det er rigtigt, men i Spørgsmaalet om Koncentrationslejrene er det ikke nødvendigt at overdrive eller lave Propaganda. Virkeligheden overstiger langt, hvad normale Menneskehjerner kan finde paa. Jeg har, før jeg kom til Tyskland, læst Skildringer fra K. Z., men har som vel de fleste andre troet, at det var Propaganda. Jeg haaber, at der har været saa mange Danskere i K. Z., at det vil lykkes at give hele det danske Folk et svagt Indtryk af, hvordan Tyskerne behandlede deres Medmennesker, selv om det aldrig vil være muligt for Folk, der ikke selv har set det, helt at forstaa, hvordan det var.

Jørgen Diemer.

Oortkaten.

Af Sagfører, cand. jur. Kai V. Dahl.

»Hvo, som indtræde, lade Haabet fare«, Inskriptionen over Indgangsportalen til »Dantes Helvede«, kunde med god Grund annekteres af det 16 km Sydøst for Hamborg beliggende Anneks: *Koncentrationslejren Neuengamme*, hvortil vi, d. v. s. 195 Fanger fra Frøslev, en Dag i Oktober 1944 deporteredes.

Vi anede ikke, hvad vi gik ind til, og et Interview med en Jernbanemand i Nærheden af Hamburg formaede ikke at kue vor Optimisme.

Paa vor Anmodning om Vand erklærede han, at det var sundhedsfarligt at drikke Vand, der ikke først var kogt, da det var stærkt klorholdigt — og da vi spurgte ham, om det var en god Lejr, vi skulde til, svarede han, at der maaske fandtes dem, der var værre, »men det er jo en SS-Lejr«.

Hvad man forstod ved dette, skulde vi erfare.

Havde vi tænkt os noget i Retning af en Fortsættelse af den magelige Lejrtilværelse fra Horserød og Frøslev, blev vi allerede fra Starten berøvet enhver Illusion. Ankomsten fandt Sted ved Midnatstid. Sløbende paa vore Kufferter — ak, hvem der dog havde ladet sit jordiske Gods blive hjemme — vandrede vi de 10 Minutters Gang fra Stationen til Lejren, hvorfra stærke Projektører oplyste Vejen og de tætte Kæder af stærkt bevæbnede SS'er, der var posteret langs vor Rute.

I en Stenbygning blev der givet Ordre til almindelig Afklædning; vi maatte kun beholde Fodtøj og Livrem.

En for en defilerede vi forbi en Serie Tilforordnede, til hvem vi afleverede vore Værdigenstande, Penge, Kufferter og alt Over-, Yder- og Undertøj. I Stedet fik vi et Metalskilt med vort nye Fangenummer hængt om Halsen — dertil et Par Sokker eller Fodsvøb, en tynd Skjorte, et Par Underbenklæder, Benklæder, Jakke og en Slags Stortrøje samt Hovedbeklædning. Vor Garderobe saa

ud, som var den købt i lige saa mange forskellige Marskandiserforretninger.

Saa gik Turen til Badeanstalten.

Efter at være blevet maskinklippet over hele Hovedet, blev vi anbragt paa nogle Slagterbænke, hvor en 3—4 Barberer med Knive fjernede, hvad vi ellers maatte have af maskuline Haarprydelser; da de under denne Ceremoni opretholdt en indbyrdes, spøgfuld Konversation og herunder havde Blikket alle andre Steder end netop ved det forhaandenværende Offer, gik det jo en Smule ud over Sikkerheden.

Endelig Indsæbning og Brusebad, hvorefter vi kunde iføre os vore nye Kostumer.

Vi havde det som Adam ved Uddrivelsen fra Paradiset — vi skammede os for hinanden.

Heldigvis var det kun en kort Overgang, men vi var forbitrede, følte os nedværdigede — man havde vovet at behandle os som Forbrydere.

SS'er med meget bestemte Blikke og Vaabnene skudklare rettede imod os var forberedt paa enhver Eventualitet, om Naturen et eller andet Sted skulde gaa over Optugtelsen.

Det gjorde den ikke; vi naaede velbeholdne over i vor Barak, Blok 11, og fik anvist en Seng med Hømadras og 2 Tæpper. Sengene — i tre Etager — stod i lange Rækker med en smal Gang mellem Rækkerne.

Allerede næste Dag var Humøret bedre; vi saa jo alle uden Undtagelse farlige ud. Den ene havde ikke noget at lade den anden høre. Det danske Lune havde igen staaet sin Prøve.

Vor Blok var en Karantæneblok — vi skulde akklimatiseres.

De første Par Dage gik med en Slags grovere Sortering; det gjaldt først og fremmest om at sortere Haandværkerne fra, idet disse — ligesom i Horserød og Frøslev — ogsaa her var Lejrchefens Favoritter; de var nyttige, og deres specielle Evner kunde udvikles; de boede i en Blok for sig selv, en Stenblok, og de kom ikke paa Transport, men arbejdede i Fabrikker og Værksteder inden-dørs og indenfor Lejromraadet.

Allerede efter faa Dages Forløb gik de første 70 »paa Transport«, d. v. s. ud til en uvis Fremtid i en anden Lejr et eller andet Sted i Tyskland — vi var 125 tilbage.

Arbejdet var ikke netop overanstrengende; vi kørte med Tipvogne med Byggematerialer — om Søndagen kun om Formiddagen. Vejret var straalende og Blockälteste og hans Medhjælpere — Stubedienste — skikkelige. Endnu havde vi jo lidt Cigaretter i Behold.

Vi fik Besøg af Landsmænd fra andre Blokke, Frøslevkammerater, der allerede i September var gaaet til Tyskland, og som af en eller anden Aarsag endnu ikke var blevet sendt paa Transport; de fik Resterne af vore Madpakker fra Frøslev. Endnu var vi kræsne og forkælede, Scheiby havde jo været vores Kok, og vi var alle mere eller mindre velnærede.

Vi hørte med megen Skepsis paa Rædselsskildringerne om Lejrens Tilblivelse, der havde kostet i Hundredtusindvis af Jøder Livet.

I den strengeste Vinter var de blevet jaget ud i Vand til op paa Livet, Forplejningen havde været minimal, Sygdomme havde graseret, og de, der havde overlevet de umenneskelige Lidelser, der daglig blev dem paaført, var endt i Gaskamrene.

SS'er havde ladet sig forlyde med, at heller ingen af Lejrens nuværende Beboere vilde komme levende herfra, og det blev antydnet, at Kældrene (Bunkers) under de to Stenbygninger, der flankerede Lejren, vilde egne sig fortrinlig til Formaalet.

Endnu var vi Novicer; vi troede paa Historierne — og alligevel ikke. Det kunde ikke være muligt, at der i vore Tider kunde eksistere saa megen Raahed. Det, der i Øjeblikket generede os mest, var Tyverierne; hver Morgen lød Véraabene fra alle Sider — en havde mistet al sin Tobak, en sin Barbermaskine, en anden sin Mantel og saa fremdeles. Blokkens øvrige Beboere var hovedsagelig Polakker, der benyttede Lejligheden, naar nye Fanger ankom, til at supplere deres egne kummerlige Beholdninger.

Men Livets Alvor begyndte.

120 af os blev flyttet over i Blok 15, vel nok den værste af samtlige Lejrens 25 Fangeblokke.

Kun 5 blev tilbage, den 73-aarige Bogtrykker Ole Sørensen fra Aarhus, hans Søn Henry og en tredie Aarhusianer Jens Peter Jensen samt 2 Haandværkere, der frivilligt meldte sig; de tre førstnævnte kunde ikke arbejde, saa de var selvskrevne.

Jensen, der led af Sukkersyge, var af Læge Jes Jensen ved Af-

rejsen fra Frøslev blevet rigelig forsynet med Insulin; men SS'erne nægtede ham Tilladelse til at tage det med fra Kufferten over i Blokken, og 5 Dage efter vor Ankomst til Lejren var han død.

Henry Sørensen havde en mørk Aften under Luftalarm været i Bunkers, men var ikke vendt tilbage; han forsvandt sporløst. En Dag i December paa Revieret (Lazarettet) i Hamburg berettede Harry, Overtjener fra Bakken, om en ung Mand, der i Neuen-gamme efter Luftalarm var kommet i en forkert Blok, hvor man netop udtog Mandskab til Transport, og ved et Uheld var denne unge Mand gaaet med Transporten til en Arbejdslejr ved den hollandske Grænse, hvor han var bukket under for Strabadserne; hans Navn var Henry Eppler Sørensen. Harry havde selv personlig begravet ham.

Gamle Ole Sørensen døde dernede uden at erfare noget om Sønnens videre Skæbne.

I Blok 15 boede i Forvejen alle de danske Gendarmere og desforuden en Syndflod af Polakker, Russere, Hollændere og Fransk-mænd; 2 maatte deles om en Seng.

Vi var nu saa nær inde paa Livet af hinanden, at der kom rigtig Gang i Tyverierne; vi blev systematisk plyndrede. Barbering maatte foregaa ved Laan af Kost et Sted, Sæbe et andet, Maskine et tredje; ingen var mere saa velhavende, at han selv raadede over alle de nødvendige Grejer til blot den mest nødtørftige Soignering.

Dagen begyndte Kl. 4 om Morgenen; det kunde kun blive et hastigt Toilette. Udenomsbekvemmelighederne var ringe. Vi maatte forøvrigt skiftes til at holde Vagt ved Sengene for ikke at miste vore fattige Beklædningsgenstande.

Spiseskaale havde vi faaet udleveret, Skeer havde vi købt af Russerne for en Cigaret pr. Stk.

Med Skaalen i Haanden bevægede vi os saa mod Udgangen, hvor 50 Liters Spande med Kaffe eller Suppe var placeret; vi fik hver et Stykke Brød og 1/2 Liter Drikkelse, som vi maatte fortære udenfor Blokken i den smalle Passage mellem denne og Nabo-blokken. Det var buldermørkt; vi var i Forvejen inddelt i Arbejds-hold à 50 Mand med en Vorarbejder og hans Stellvertreter i Spidsen.

Vi skulde alle — sammen med Fanger fra andre Blokke — ialt 1500 Mand — arbejde ude i *Oortkaten*, Hamburgs Amager, belig-gende halvvejs mellem Neuengamme og Hamburg.

Naar Tiden for Afgang nærmede sig, begyndte et øresønder-rivende Spektakel; man raabte og skreg i Munden paa hinanden for at finde sit Hold. Ude paa Pladsen intonerede Lejrens Orke-ster »Alte Kameraden«, Forarbejderne uddelte Frokosten: 2 Humpler Rugbrød pr. Mand, og vi marcherede til Stationen, altid flankeret af stærkt bevæbnede SS'er.

Hvert Arbejdshold entrede en Godsvogn og blev under Turen bevogtet af et Par SS'er.

De af os, der var hurtigst i Vendingen, kunde faa Inderplads, og da jeg altid var lige i Hælene paa *Jacob*, Spisegeneralen fra Frøslev, var jeg altid mellem de heldige. Vi var 4 Kammerater, der holdt sammen: *Jacob*, *Holger*, *Rambusch* og jeg, og vi satte os øje-blikkelig ned paa Gulvet med Ryggen mod Væggen for at faa et lille Blund. Under Begyndervanskelighederne tog Turen op til 2 Timer, idelige Standsninger og Rangeringer; senere naaede vi frem paa en Time; vi var gerne derude ved 7 1/2—8-Tiden, saa vi blev efterhaanden klar over, at vort Udyr af en Blockälteste udmærket, hvis han havde villet, kunde lade os sove til 5 eller 5 1/2, da vi aldrig kom af Sted før Kl. 6—6 1/2.

I hver Vogn var anbragt 50 Spader.

Efter Udlosningen i Oortkaten stillede vi op i Rækker 5 og 5, og vi blev talt i det uendelige, om og om igen, til Trods for at der aldrig nogensinde manglede en eneste Mand paa Arbejdsholdene.

Med Spaderne paa Skuldrene marcherede vi af Sted ud ad Vejen, medens SS'er som sædvanlig trak Vod inde paa Engene paa begge Sider af vor Marchrute.

Vi skulde bygge Tankspærringer fra Elben og en 3—4 km ind i Landet. En dyb, kanallignende Grøft af ret betydelig Bredde skulde gøres endnu dybere; Vandet blev pumpet ud, og Arbejdet tog sin Begyndelse. Holdet i Vandet langede Ler op paa nærmeste Afsats, hvor et andet Hold spadede det videre opefter, og saa frem-deles i 3 à 4 Etaper.

Transporten — de 1500 Mand — og Arbejdet blev ledet af en Schaarführer og en lang Række SS-Soldater, Forarbejdere, Kapoer (Kameradschafts-Polizei) o. l., og det er ikke for meget sagt, at ikke en eneste af dem forstod sig paa, hvorledes Arbejdet skulde udføres.

Maaske det var Bevidstheden om denne Mangel, der bevirkede,

at alle disse vore Bødler opførte sig som Desperados, som vilde Dyr; i ubændigt Raseri — ofte uden mindste Anledning — slog de løs paa Fangerne med Stokke, Stave, Hundepiske, hvad de nu havde ved Haanden, idet de samtidig hidsede sig selv op ved Hyl og Raab. Enkelte fik rene Raserianfald, og saa fik Afstraffelsen nærmest Karakter af Mishandling. Den værste af dem alle var vel nok Schaarführeren, der nærmest maa betegnes som sindssyg; fra Arbejdet begyndte, til det sluttede, hylede og skreg han som en gal og gjorde herunder flittigt Brug af Piskan paa Rygstykkerne af de ulykkelige, der tilfældigvis var indenfor hans Rækkevidde.

Den Omstændighed, at en Mand under Arbejdet havde lagt sin Frakke, var tilstrækkelig til en alvorlig, korporlig Afstraffelse.

Vi var adskillige, der ikke turde udsætte vort sarte Helbred for Forkølelser og derfor altid beholdt Stortrøjen paa; en Dag standsede dette gale Menneske ud for mig, og jeg tænkte: »Saa — nu gaar Toget til Damascus!«, men da jeg skævede op til ham, saa jeg til min Forbavselse, at der ikke var hejst Urosignal. Aarsagen var mit Bælte; Jacob, der var Sergent i Garden, havde netop den Dag laant mig sin brede Livrem, der ikke adskilte sig stort fra Officerernes, for at jeg kunde holde min Stortrøje sammen, der manglede Knapper; der Führer oplod sin Røst og spurgte mig, om jeg var Officer. Jeg betroede ham, at jeg i 2 Aar havde gjort Tjeneste ved Gardehusarregimentet og gennemgaaet Secondløjtnantskolen — og han blev et helt andet Menneske. Med Stolthed berettede han, at ogsaa han tidligere havde tilhørt et beredent Vaaben, Ulanerne, og glimtvis erfarede jeg, at dette gale, sønder-splittede Menneske endnu levede højt paa Minderne fra en Tid, da han var rigtig Soldat.

Jeg troede allerede, at jeg i den kommende Tid med denne ny-erhvervede Rytterven kunde tage den lidt mere med Ro; men et Par Dage efter forsvandt han, og faa Uger efter gensaa jeg ham blandt Bevogtningsmandskabet i Hamburg; han var af en eller anden Grund blevet degraderet til menig.

Naar man ude i Oortkaten saa ned ad den endeløse Arbejds-kolonne, hørte Brølene og saa Piske og Stokke svinge i Luften, kom man uvilkaarligt til at mindes de ægyptiske Faraøers eller romerske Kejseres dyriske Behandling af Slaverne; man genkaldte sig Middelalderens brutale Mishandling af de undertvungne Folke-

slag, saa for sig de Billeder fra Negerslaveriets Arnesteder, man som Barn med Gysen havde set i de voksnes Billedbøger. Et sælsomt Skuespil.

Vor Forarbejder og hans Medhjælper, gamle Richard, hørte absolut til de bedre; de lærte os, at vi maatte økonomisere med Kræfterne, arbejde med Øjnene, d. v. s. arbejde paa Livet løs, naar en SS'er eller en af de mere ondartede Underbødler, de fornævnte Overfanger, nærmede sig, medens man iøvrigt ellers godt kunde tage den en Smule med Ro. Ved en anden Lejlighed belærte han os om, at det var bedre, at han for et Syns Skyld bankede Støvet af vore Trøjer under høje Raab og Skældord, end at vi skulde blive udsat for virkelig Overlast fra en SS'er.

Opmuntringsraabene fra Forarbejdere og Kapoer til Arbejds-kolonnen varieredes af flere med virkelig Opfindsomhed: »guck einmal in die Weltgeschichte«, »los! los! verfluchter 'mal!«; men langt de fleste var kun enstrengede med deres evindelige: »los! los!« eller »weg mit dem Dreck!« o. l.

Ogsaa den nye Arbejdsleder havde et livligt Temperament; men han havde dog Intelligens nok til at finde ud af, at Danskerne jo egentlig var »kultiverede Mennesker og ikke en Samling Forbrydere«, som han en Dag sagde. Han var hvidglødende Nazist og tilhørte naturligvis SS, men var absolut den netteste og mest humane, jeg har truffet af Slagsen. Kun een Gang har jeg set ham forløbe sig, men da til Gengæld ogsaa grundigt.

Af og til kom der Lufalarm derude, og vi satte os da paa Hug i Pladderet, hvilende paa vore Spader; vi kunde kun daarligt skjule vor Glæde over Besøget, men Alvoren var der ogsaa. Det fløjtede om Ørene paa os og i Luften over os; det var Sprængstykkerne fra Antiluftskytset. Et Par Gange blev en Bombemaskine skudt ned, og Bemanningen søgte at redde sig med Faldskærme. En Canadier var faldet ned i et Engdrag gennemkrydset af Grøfter ca. 500 m borte og blev indbragt af vort Bevogtningsmandskab, hvoraf en enkelt vilde have pillet ham ned, medens han svævede i Luften, hvilket dog heldigvis forhindredes af mere besindige Elementer. Flyveren havde mistet sin ene Støvle i Moradset og havde forstuvet eller brækket et Fodled. Han blev bragt op paa Stationen. Det var en raakold, regnfuld og blæsende Novemberdag; da vi ved Arbejdstidens Ophør mellem Kl. 16 og 16.30 kom marcherende,

saa vi vor allierede sidde paa en Bænk i Vindsiden, rystende af Kulde. Vor Schaarführer begav sig hen til ham og slog ham gentagne Gange i Hovedet med sin Ridepisk, til Stedets Politimester, der var kommet til Stede, lagde sig imellem. Dette Intermezzo berørte os alle paa det pinligste.

Vore Frokosthumpler maatte vi spise, naar det passede os.

Kl. 13 var der Middag i 1/2 Time, hvor der serveredes 1/2 Liter Suppe, som Regel udmærket, samt en Rugbrøds-klemme med Margarine og Pølse. Sidde ned kunde vi sjældent; men Maaltidet rettede os altid op, saa vi med fornyede Kræfter kunde tage den sidste Tørn inden Fyraften.

I Toget paa Hjemvejen var vi grupperet som om Morgenen eller Ryg mod Ryg — det lunede — og gamle Richard sang for os med en nydelig, lys Baryton de skønne tyske Sange: Rösslein, den forbudte Loreley, Schöne Heimat og mange andre.

Som oftest var vi ved Hjemkomsten til Lejren saa heldige, at Appellen (Optællingen) var overstaaet; men det er dog ogsaa sket nogle Gange, at vi har maattet stille op til denne dræbende, langtrukne Ceremoni, der lejlighedsvis har varet over 3 Timer.

Ved Indgangen i Blokken stak vi — ligesom om Morgenen — vor Spiseskaal frem, og nu vankede der 1/4 Liter krydret Suppe fyldt med Kaal, Roer og Kartoffler.

De af Kammeraterne, der af en eller anden Grund ikke havde været paa Arbejde, fik ikke dette ekstra Maaltid og led derfor store Kvaler, naar de med sultne Maver maatte se os kaste os over Maden.

Jeg kunde — modsat vist de fleste — godt lide Suppen, men kunde kun spise det halve, og allerede ved vor Indtræden i Barakken forkyndte min gamle Ven fra Horserøddagene, Eigil Jensen, at han vilde være i Stand til at hjælpe mig, om jeg ikke magtede Opgaven; det gjorde jeg aldrig, og Eigil, der nu er død, fik Broderparten.

Det var efterhaanden blevet lidt halvkoldt, rusket, og vi mærkede i høj Grad Savnet af Undertøj.

Lille, trætte Malling og jeg, der ved vor Ankomst til Neuen-gamme var blevet valgt til Tillidsmænd af vore Kammerater, henvendte os til Lejrchefen og henstillede indtrængende, at man udleverede os det uldne Undertøj, vi havde været iført hin Dag i Ok-

tober, og det blev lovet os, at Spørgsmaalet skulde blive taget op til Overvejelse — men derved blev det.

Naar det havde været Regnvejr, maatte vi sove med alt Tøjet paa, for at det kunde være nogenlunde tørt til om Morgenen, saa det er ganske ubegribeligt, at ikke en Masse paadrog sig alvorlige Forkølelser eller det, der var værre.

Gennemgaaende var Vejret nu nogenlunde godt; det gamle Ord gælder stadig, at Vorherre mildner Vejret for de Faar, der er klippede.

Hjemmelivet i Blok 15 — Tidsrummet fra Aften til Morgen — var nærmest et Mareridt.

Vinduerne var tillukkede og mørkelagte, og Sammenstuvningen af de mange Mennesker, hvoraf et Flertal manglede blot den svageste Forestilling om Hygiejne, bevirkede, at Luften var ubeskrivelig.

Naturligvis var det den for nærværende Blockälteste og hans Stubedienste, der satte deres Præg paa hver enkelt Blok.

Blockälteste i 15 var en tysk Forbryder, en Bøddel og Sadist af værste Slags; kun ugerne overlod han Afstraffelser til sine Medhjælpere. Dertil beredte Brug af Stok eller Læderrem ham altfor stor Nydelse. Selv de mindste Forseelser straffedes med et vist Antal Slag.

Delinkventen blev lagt over et Bord eller sparket omkuld paa Gulvet, hvorefter Spillet begyndte — og ofte først sluttede, naar Ofret laa bevidstløs hen.

Det var en daglig Foreteelse, at Polakker eller Russere blev grebet i Tyveri af Brød; tidligere havde Straffen været Hængning, nu var den kun Mishandling, undertiden dog med dødelig Udgang.

Vor Blockälteste havde sin ganske særlige Moro ved Afstraffelse af denne Slags Forseelser, Madtyverier, der normalt betegnes som Rapseri, men som naturligvis i givet Fald kunde være en Katastrofe for de bestjaalne. Han var en øvet Bokser og dansede nu med djævelsk Glæde rundt om den ulykkelige, idet han ustandselig tildelte ham Knytnæveslag i Ansigtet, til der overhovedet ikke mere var noget Ansigt at se, Øjnene tillukkede, Mund og Næse flød ud i et, al Hud sønderslaaet, det hele en blodig Masse. Under hele Eksekutionen hørtes kun den afstraffedes Knurren og graadkvalte Stønnen, der lød, som kom det fra et vildt Dyr; faldt

han omkuld, blev han sparket i Underlivet, saa det sang i Lokalet, og enhver vidste, at det betød den visse Død ikke skyndsomst at rejse sig op igen.

Til Trods for, at enhver kendte denne umenneskelige Afstraffelsesmetode, var det ikke faa fra andre Blokke, der drevet af Sult listede sig ind i vor Blok for med Risiko for Opdagelse og derpaa følgende Martering at tilsnige sig en ekstra Skaal Suppe eller et Stykke Brød.

Ingen vovede i noget Tilfælde at sætte sig til Modværge mod et hvilket som helst tænkeligt Overgreb fra Blockälteste eller hans polske Medhjælperes Side — Galgen vilde være ham vis, hvis han da ikke paa Stedet var blevet slaaet ihjel eller til Krøbling.

Endnu under Paavirkning af Blodrusen skete det ikke sjældent, at hele Banden med Blockälteste i Spidsen greb deres Streng-Instrumenter: Balalaika, Banjo, Guitar, Mandolin og hulkede og jamrede de skønneste Toner frem og dertil dæmpet og sentimentalt istemte deres flerstemmige Sange; de var næsten alle uden Undtagelse musikalske og begavet med Sangstemme. Lyset blev slukket, kun enkelte med rødt afdæmpede Lamper brændte — det frembød et Billede af en vild og sælsom Skønhed.

Man ønskede, at man var Maler, saa man var i Stand til at give dette utrolige, helt fantastiske Interiør.

Saaledes var disse Mennesker, af hvem vort Liv og Velfærd afhang, bestialske i deres umenneskelige Grusomhed og samtidig drivende sentimentale.

Een Mand — en eneste — kunde have skrevet Bogen om Neuen-gamme, saa den vilde have dækket alt og tilfredsstillende selv den mest kritiske af os; men han døde dernede. Det var Redaktør Kirkegaard fra Aarhus, et fint og nobelt Menneske, en alsidig Begavelse, uimodstaaelig med sin beske Humor og sit rammende Vid.

Ved Luftalarm skulde vi i Bunkers.

Havde vi faaet Lov til i Stilhed og Ro at søge ned i Kældrene, vilde alt have været saare skønt, og man havde vel affundet sig med det Ubehag, der var forbundet med at skulle ofre en Time eller to af sin dyrebare Søvn. Men vi maatte løbe Spidsrod mellem alle Lejrens værste Bødler, hvis store Fornøjelse det var i Mørket at piske løs paa den skræmte og tætpakkede Stimmel af

Fanger. Vore Bødler var de saakaldte Overfanger, Blockältesten, Kapoer, Forarbejdere o. lign. Det skete, at en og anden snublede ned ad Trapperne som Følge af Forvirringen og paadrog sig alvorlige Læsioner, naar dette Mylder af Ben gled hen over ham, inden vi kunde faa slaaet Kreds og rejst ham op. Nede i Bunkers passerede vi et Rum, hvor de prominente — den franske Minister og andre højtstaaende franske Embedsmænd — befandt sig. Luften i Bunkers var rædselsfuld, om muligt adskilligt værre end hjemme i Blokken. Mange besvimeede, og i Trængslen blev Ens Lommer tømt, hvis man ikke passede paa. Undertiden maatte vi baade 2 og 3 Gange samme Aften og Nat i Bunkers. Vi aandede først lettet op, naar vi om Morgenen forlod Blokken og i Vorherres friske Luft begav os til Oortkaten paa Arbejde — det var en Lidelse at være »hjemme«.

Hjælpsomheden indbyrdes var stor, og en hel Del blandt os havde Overskud af Humør og Kræfter og var derfor Akkvisitioner af uvurderlig Værdi. Jeg nævner blot den 58-aarige, ukuelige Radiojörgen fra Horsens og de to 23-Aaringer: Jacob og Holger, sidstnævnte en københavnsk Postmand med en pudsig Jargon og et forbløffende Fond af de sælsomste Gloser.

Arbejdet i Oortkaten nærmede sig sin Afslutning, vi arbejdede ogsaa hele Søndagen, og næsten alle mine Frøslevkammerater — de saakaldte civile Fanger — blev sendt paa Transport til Meppen ved den hollandske Grænse. Vi var nu kun faa tilbage af Oktober-Holderet.

3 Horserød-Veteraner laa paa Revieret: tidligere nævnte Scheiby, den uforstyrrelig rolige Portier Niels Peter Jensen fra Hotel »Øresund« i Helsingør og vort Forlystelsesraad fra saavel Horserød som Frøslev, Overassistent Viggo Hansen fra Stadsingeniørens Kontor i Aarhus. Vi saa dem ikke mere. De døde alle.

Kun 500 arbejdede nu paa Færdiggørelsen af Pragtværket ude i Oortkaten: Eliten udgjordes af Gendarmerne med Plat og Henriksen i Spidsen. Vi camouflerede 2 Bunkers med Græstørv og foretog en sidste Afpudsning af Tankspærringen.

Montgomery har sikkert faaet sig en ordentlig Forskrækkelse, da han naaede saa vidt, eller har han maaske snarere trukket paa Smilebaandet ad dette Makværk? Men færdige blev vi og erfarede

nu, at vi af Lejren var lejet ud til det Entreprenørfirma, der havde paataget sig Anlægget, og som saa i Tilgift bekostede den Suppe, vi trakteredes med derude ved Middagstid.

Den sidste Søndag Morgen i Neuengamme fandt jeg en 20-aarig Belgier siddende død ude paa Toilettet. Det var mit første Møde med Døden i Neuengamme; det andet fulgte faa Timer senere.

Galgen, der havde sin Plads for Enden af vor Blokgade, blev ved Middagstid under Appellen hentet ud paa Pladsen, og en Desertør fra Hamburg — en Tysker — blev hængt.

Om Natten blev jeg sammen med nogle faa Danskere og en Masse andre Kammerater af forskellig Nationalitet iklædt »Zebra-tøj« og sendt paa Transport til Hamburg. Tidligere var Zebræerne blevet forsynet med uldent Undertøj, Pull-over, Kapper og Handsker; men nu var det Slut med Forraadene, og vi havde nærmest en Følelse af at være iført Gymnastiktøj, idet vi indenfor Jakke og Benklæder kun havde en Lærredsskjorte og et Par korte Lærreds-Underbenklæder.

Det var bitterlig koldt.

Lejren i Sparlingstrasse i Hamburg havde til Huse over Gaarden i Ruinerne af en Fabrik; her var vi 2000 Mand indkvarteret, hvoraf kun 20 Danskere — de 15 saakaldt asociale; jeg vilde nu foretrække Betegnelsen »politiske« som ialtfald i adskillige Tilfælde mere passende.

Det maa hellere med det samme siges, at Blok 15 i Neuengamme var den rene Børnehave ved Siden af Blokkene i Hamburg; man skulde ikke anse det for tænkeligt — og dog var det Tilfældet. Hvad vor skaldede Blockälteste ikke selv kunde overkomme, paatog visse SS'er sig. Det var i særlig Grad Hollænderne, det gik ud over; der gik næppe en Dag, hvor ikke en eller flere blev bragt til Revieret død eller døende efter Spark i Underlivet.

Ogsaa i Hamburg stod vi op Kl. 4 og marcherede saa ud paa Gaden. En Del Arbejdshold forblev i selve Hamburg, hvor de blev fordelt til forskellige private Arbejdsgivere; saadanne Job var stærkt eftertragtede, da det betød Mad. Arbejdsgiveren kvitterede for Hjælpen ved efter Arbejdstidens Ophør at servere en Skaal Suppe af høj Kvalitet. Da vi i en Periode paa 12 Dage i Lejren kun fik Mad een Gang om Dagen — ud paa Aftenen — vil man kunne forstaa, hvilken Betydning det havde at komme paa et saa-

dant lokalt Arbejdshold. Jeg oplevede det kun een Gang, paa den første Arbejdsdag, da mit Hold blev sendt til Assistance paa Vandværket; vi fik en dejlig Macaronisuppe, som siden hen var vort daglige Samtaleemne under vore Hungerhallucinationer i de kommende Uger.

Resten af Tiden i Hamburg tog vi hver Morgen med Toget til Harburg eller Wilhelmsburg; bortset fra en enkelt Dag, hvor vi dækkede et Bombekrater i en Park i Harburg, arbejdede vi paa Jernbaneterrænet, lagde nye Skinner eller ryddeliggjorde Sporene.

I Timevis kunde man gaa i Hamburg og Forstæder og overalt kun se Ruiner, døde Bygninger.

De amerikanske Bombere indfandt sig hver Formiddag, og ved Luftalarm vandrede vi udenfor Byen, hvor vi liggende paa en Skrænt i Udkanten af en Træbevoksning frydede os over Bombenedslagene 500 m borte, medens Sprængstykkerne fra Antiluftskytset fløjtede i Luften over os. En Dag sprang en Blindgænger eller en tidsindstillet Bombe, hvad det nu var, 30 m bag os paa Jernbaneterrænet, som vi netop ryddede.

Ved Mørkningstide gik vi igen til Stationen; en enkelt Gang maatte vi paa vore mødige Lemmer, uden at have smagt Mad eller Drikke den ganske Dag, gaa de mange Kilometer hjem til Lejren, da Skinnenettet var blevet ramt.

Ventetiden paa Banegaarden var ofte op til 2 Timer; vi stod i vort tynde Tøj i susende Træk, og Køreturen var næsten lige saa ubehagelig, da der ikke var Glas i Kupérunderne.

Ved vor Hjemkomst var der Appel — Varighed ikke under 2 Timer. Vi havde staaet op hele Dagen, saa vi var dødtrette; men der vankede Prygl, hvis man vovede at sætte sig ned paa Gulvet.

Hver Aften blev 10—15—20 Mand i Flæng hentet frem fra Geleddet og fik tildelt indtil 25 Slag som Straf for utilfredsstillende Sengeredning — ægte tysk at straffe vilkaarligt i Stedet for blot at udtage den eller de, der havde sjustet.

Mange af os sov forøvrigt paa Gulvet med et Tæppe under og et andet over os.

Under Appellen blev der gerne Luftalarm — det var Englænderne — og vi maatte i Kældrene, hvor Vandet flere Steder stod indtil et Kvarter over Gulvfladen.

Alarmen kunde vare fra 1—2 Timer, og Appellen begyndte derefter forfra. Naar den endelig var forbi, begyndte Maduddelingen: den sædvanlige Liter Suppe, en Humpel Rugbrød, en Antydning Margarine og undertiden lidt Leverpostej eller Pølse.

Sulten plagede os alle i en saadan Grad, at mange kun afventede det Øjeblik, da Lyset ved Luftalarm blev slukket, for at plyndre de nærmeststaaende Kammerater for deres Brødration. Vi maatte ikke sætte os ned paa Sengene eller paa Gulvet, saa vi maatte staa og balancere med Suppeskaalen i den ene Haand, Tørkosten i den anden.

Vi har sikkert alle oplevet om Dagen ude paa Skinnerne at staa og grave i Lommerne, for om der ikke skulde have gemt sig en Brødkrumme blot saa stor som et Knappenaalshoved, saa man dog kunde have noget at tygge paa.

Da Forholdene i Lejren var blevet lidt mere ordnede, bedredes Kostspørgsnaalet. De fleste af os — ikke alle — kunde faa lidt Kaffe om Morgenens — to om en lille Kop — og vi fik et Stykke Brød; ved Middagstid lidt Øllebrød eller Suppe og efter Hjemkomsten om Aftenen den sædvanlige Dosis.

Befolkningen i Harburg var ikke altid uvenlige. En Dag forbarmede en Bager sig over os og sendte en hel Kurv tørt lyst Rugbrød ud til os. Nu og da blev der uddelt tørrede Fisk, en Slags Klipfisk, ikke altid lige friske, men særlig Polakker og Russere gnavede disse Rædsler i sig med glubende Appetit.

Begyndelsens SS-Bevogtningsmandskab blev afløst af Politisoldater, der havde ondt af os og et Par Gange organiserede Kartofler til os, som vi saa kogte.

Allevegne i Hamburgs Forstæder, hvor vi arbejdede, tændte vi straks om Morgenens Baal. Brænde hentede vi fra Ruinerne omkring os, og holdvis fik vi Lov at varme os ved Ilden. Baal flammede op midt paa Gaden saavel som ude paa Jernbaneterrænet, hvor ogsaa store Hold russiske Kvinder og tyske Værnemagtsoldater arbejdede.

Vi kunde dog ikke holde Trit med vore Allierede, der sønder slog hurtigere, end vi kunde rette op.

Sult, Kulde, men mest af alt Træthed var ved at gøre det af med et Flertal af os; hertil kom, at der gik Betændelse i ethvert lille Saar, vi paadrog os, saa i Løbet af kort Tid var der ikke en

af os, der ikke havde Hænderne fyldt med vædskende Saar; Handsker fandtes jo ikke.

Vi led ogsaa frygteligt af Tørst.

En SS-Soldat fra Flensborg sagde en af de første Dage til os: »Hvis I vil gøre jer Haab om nogensinde at komme levende hjem, saa maa I ikke drikke Vand, der ikke er kogt«.

Denne Leveregel efterlevede jeg prompte i 4 Maaneder; men tilsidst følte jeg mig ogsaa nærmest som et Træ, der er ved at gaa ud.

Revieret i Sparlingstrasse var en Rottefælde, man blev lagt ind paa for at krepere, og man døde langsomt en lille Smule hver Dag. De fleste derinde led af T. B. eller Dysenteri; en frygtelig Sygdom, der paa ganske kort Tid bevirkede, at Ens Vægt gik ned med indtil 30—35 kg. Ofte var en Maaned tilstrækkelig til at gøre det af med selv den kraftigste Mand. Det var den almindelige Mening i Lejren, at Revieret kun var et Stoppested paa Vejen til Krematoriet. De hygiejniske Forhold var under Lavmaalet, og den, der blev indlagt som lidende af én Sygdom, døde maaske af en ganske anden, som var paaført ham paa Revieret, hvor 2—3 halvdøde Mennesker ofte var fælles om en Seng.

Halvdelen maatte vente med at spise, til den anden Halvdel var færdig, før saa at faa serveret i en Skaal, der ikke var rengjort efter den første Indehaver. Om Natten gik 2 Plejere og serverede kold Kaffe til de syge, idet de til samtlige Patienter af enhver Art betjente sig af 2 smaa Kopper, der altsaa gik paa Omgang over hele Linien.

Luseplagen var frygtelig; selv har jeg aldrig mærket noget, men passede ogsaa paa som en Smed. Dødeligheden var stor, meget stor; mange drak sig ihjel i Vand. Hollænderne døde hovedsagelig af Hjemvé, Modløshed eller Mishandling. Skete Dødsfaldet om Natten, kunde det hænde, at Sidekammeraten lempede den døde ud over Sengekanten ned paa Gulvet; ogsaa kunde det hænde, at Nattevagterne overraskede Polakker i at stjæle Tøjet af en Død.

I denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes, at 2 Danskere — ikke upolitiske — stjal Indholdet af Revierkammeraternes Røde Kors-Pakker.

Juleaften fik vi Gule Ærter og 2 Cigaretter hver. Et Juletræ var stillet op i en Ende af Salen, bærende et Papskilt, hvorpaa var

prettet: »Fröhliche Weihnachten«. Det meste af Natten skiftedes de forskellige Nationers Repræsentanter til at synge deres Hjemlands Sange — særlig Russerne sang pragtfuldt.

Et Par Dage før Nytaar blev 100 Mand sendt tilbage til Neuen-gamme; jeg var med og kom straks paa Skaaningsblok, noget ganske nyt og tidligere ukendt i Konzentrationslejrene. Revier-Blokkenes Antal var forøget, men alligevel ganske utilstrækkelige til at tage alle Syge. Skaaningsblokkene var nærmest en Slags Revier-filialer, Rekreationsblokke; man skulde holde Sengen, skulde ikke i Bunkers under Luftalarmen, og man fik »Zuschlag«, 2 Skiver ekstra Rugbrød med lidt Leverpostej imellem.

Der var sket meget i den forløbne Tid; fra alle Lejre var Syge og Rekonvalescenter vendt tilbage til Neuen-gamme med Ulykkesbudene om de mange Dødsfald rundt omkring. Man fortalte mig, at min Ven Eigil Jensen var død, og at jeg netop laa i den Seng, hvor Mallings nogen Tid i Forvejen var afgaaet ved Døden. Lejrene i Husum og Meppen var blandt de haardest ramte, og naar man hørte Navnene paa de Døde, maatte man sande Ordet: »Det er de bedste, der dør«.

Min Præstebroder, Aage Dahl — Fange Nr. 50491 — om hvis Eksistens jeg havde været ganske uden Underretning i snart 4 Maaneder, dukkede pludselig op, hjemvendt fra Dødslejren i Husum; han boede i Naboblokken og fik det hurtigt indrettet saaledes, at jeg flyttede over til ham i hans Blok.

Blockälteste dér, Brandes, var et mærkeligt Menneske; han elskede Diskussioner, var velbegavet, meget belæst og — hvad der var sjældent i de Kredse — fyldt med Lune. For ham var alle Danske — vi var vist 19 i Blokken — prominente; vi indtog en Særstilling og svævede højt over de øvrige Blokindvaanere.

Her traf jeg Veteranerne fra Horserød: Mallings-Jacobsen (Jacob), Røen fra Hillerød og Axelholm fra København; sidstnævnte var utrættelig i sine Bestræbelser for at gøre det godt for os andre. Desværre blev Opholdet i denne Blok ikke af længere Varighed. Jøderne — de var ikke mange, vist ca. 180 Stk. — skulde samles i een Blok og netop hos Brandes, saa at vi maatte udvandre. Vor nye Blokfører viste sig at være »Slagteren«, den tykke Kapo fra Oortkaten, politisk Fange, der var avanceret. Det viste sig imidlertid hurtigt, at han ikke var i Besiddelse af det rette Sindelag

til at kunne beklæde en saa vigtig Post; det var ham komplet umuligt at slaa noget Menneske, saa han maatte vende tilbage til sin gamle Stilling som Kapo; forinden havde han foræret mig sit berømte uldne Halstørklæde.

Hans Efterfølger gik det ikke bedre; det var en høj, flot Fyr med en mægtig Stemme, men heller ikke han raadede over den fornødne Brutalitet og maatte træde tilbage og blive »Stubedienst«.

SS gav igen Marchordre, og vi flyttede til Stenblokken, Blok 2, hvor vi fik en af Lejrens ældste, politiske Fanger, den enøjede Herman, til Blockälteste. Ogsaa han holdt sin skærmende Haand over Danskere og Nordmænd; vi fik hver sin Seng, og han holdt efter bedste Evne — og med afgjort Held — ethvert SS-Stormløb borte.

Mindst et Par Gange om Ugen fik vi Besøg af SS-Lægen, for hvem vi nøgne skulde gaa Mannequin, hvorefter han — forøvrigt ret vilkaarligt — udskrev et i Forvejen bestemt Antal til Transport eller til Arbejde i Lejren.

Ved en Lejlighed blev 1000 Mand — syge og afkræftede — sendt paa Transport til et »Sanatorium«, en Lejr, hvorfra ingen mentes at ville vende tilbage.

Der var stor Frygt for de saakaldte »rullende Transporter«; her-ved forstod man dels Transporter af syge, der kørte rundt paa Jernbanelinierne i aflukkede Vogne, som først blev laaset op, naar Indholdet var tjenligt til Krematoriet, dels Transporter af raske, der kørte rundt og reparerede Brud paa Jernbanelinierne; de boede, spiste og sov i Vognene, men Lejrchefen Thumann udtalte selv ved en Lejlighed, at man regnede med, at en saadan Transport kunde holde i 8 Dage, og at kun 5 % kom levende hjem.

Galgen var saa godt som daglig i Brug.

Som Regel var det Desertører, SS'er, der ikke var vendt tilbage til deres Afdeling efter Orlov, og som var blevet indfanget.

En enkelt Dag lod Lejrchefen 60 Hollændere aflive; men heller ikke faa Danske — alle bortrømte SS'er — blev hængt. Naar det i særlig Grad gik ud over Hollænderne, skyldes det formentlig, at Hvervningen af disse til SS oftest var foregaaet under Tvang.

Lejren rummede nu en 16—17.000 Mand. Blokke, bestemt for 200, husede det 4-dobbelte, ja undertiden op til 1000 Mand.

En Dag blev vi kommanderet i Bad.

Vi glædede os, men for tidligt — vi var blevet bluffet.

Lejrchefen havde med nogle SS'er og SS-Lægen taget Opstilling i Baderummet, hvor vi nu en for en maatte passere Revue for d'Herrer. Alle, der ernæringsmæssigt set saa blot en lille Smule godt ud, blev udskrevet til Arbejde.

Enhver, der ikke om Halsen bar sit Nummerskilt, fik et Par drøje Lussinger af Herr Thumanns behandskede Hænder, og i hvert enkelt Tilfælde ansaa hans store, glubske Schäferhund det for tilladeligt at fare løs paa den ulykkelige, der blev skambidt i Benene.

Der blev ingen Bad den Dag.

En Dag blev vi alarmeret ved Meddelelsen om, at en ung Belgier i Blokken havde hængt sig. En større Undersøgelseskommision indfandt sig med Herr Thumann i Spidsen, og alt blev vendt og drejet, og enhver, der havde haft Forbindelse med ham, afhørt.

Paa samme Tid forekom daglig rundt om i Lejren Mishandlinger med dødelig Udgang, foretaget af diverse Blockältester og Kapoer, uden at det dog i noget Tilfælde gav Anledning til blot et Spørgsmaal.

Herman sørgede godt for vor sjælelige Forplejning; jævnlige arrangerede han Koncerter for os, og undertiden spillede Blokskriveren Josef, en polsk Violinvirtuos, Solo for os, saa skønt, at vi glemte Tid og Sted og i Smug fældede en Taare. En Græker med en pragtfuld Tenorbaryton underholdt os ogsaa tit med sine Sange.

Undertiden importerede Herman fra en anden Blok et Pragt-eksemplar af en Negerbokser, der saa i Blokken gav Opvisning, idet han — en Halvgud at skue — i al Godmodighed stillede op mod en Række Frivillige.

Systematisk gennem de sidste 2—3 Maaneder kom Amerikanerne hver Dag Kl. 11.30, Englænderne hver Aften Kl. 20.30, undertiden igen senere paa Natten og af og til ud paa Morgenstunden. Og som der blev bombet — du store Himmell! Ildebrandene 10 km borte oplyste alt, saa vi kunde skelne de enkelte Sten nede paa Vejen; Ruderne klirrede, en Nat røg endog en enkelt.

En Formiddag fik Amerikanerne Ram paa Krudtfabrikken, der laa faa Kilometer fra Lejren; 1300 udenlandske Arbejdere gik til ved den Lejlighed.

Den 31. December var Lejren i Hamburg blevet ramt af en Bombe, og 300 Fanger mistede Livet. Men i Neuengamme stolede vi blindt paa de Allieredes Træfsikkerhed; de vidste jo, hvor Lejren laa, og undgik den ogsaa.

De mest tiltalende af de mange forskellige Nationaliteter, vi kom i Berøring med, var utvivlsomt Russerne; de var glimrende Kammerater, utrolig flittige og arbejdsomme, hjælpsomme og rørende taknemlige for enhver Venlighed.

Mange Polakker var utrolig tyvagtige; men deraf maa man ikke lade sig forlede til at tro, at dette gjaldt alle Polakker — ingenlunde. Mange stod endog i Kundskaber paa Højde med de bedste af Russerne, og hvad der er sagt om Russerne, gælder ogsaa de bedste af Polakkerne.

En hollandsk Diamanthatler havde en mærkelig Hobby; han havde Samariteruddannelse og passede i sin Blok solo Saarbehandlingen; han skiftede undertiden op til 100 Forbindinger daglig, hvoriblandt frygtelige Saar af den uhyggeligste Beskaffenhed.

Penge havde ingen Købeevne i Lejren, hvor den eneste Værdismaaler var Cigaretter. For en Cigaret blev man barberet eller fik sin Skjorte vasket, for 3 kunde man købe en Neglesaks, for 10 et Par lange russiske Ridestøvler. Tuskhandelen florerede livligt — Mad spillede jo en stor Rolle. Vi, der havde Røde Kors-Pakker, kunde tillade os at lade en Græker, en Polak eller en Russer saubermache (rede) vor Seng. Betalingen herfor var Middagssuppen eller en Brødration.

Forøvrigt havde mange af os Plejebørn paa vore Pakker, hvad enten det nu var Russere, Polakker, Hollændere eller Franskmænd.

En af de sidste Misgerninger, SS'erne i Neuengamme naaede at begaa, var Ombringelsen af 20 jødiske Drengene, der var benyttet til Tuberkuloseforsøg. Dette skete Dagen før Svenska Röda Korsets Repræsentanter første Gang indfandt sig i Lejren.

De Allierede nærmede sig nu med stærke Skridt. Skandinaverne havde faaet særlige Blokke — SS'erne var blevet yderlig spage i Mælet.

Jacob hin unge var blevet valgt til Danskernes Tillidsmand; han havde den glimrende Indstilling, at en Sergent i den kgl. danske Livgarde stod højt hævet over en Obersturmführer i SS — selv

om denne SS'er ogsaa var Lejrens Chef. Han var ganske uimponeret af dette Faktum, og en Dag medbragte han til Konference hos Lejrchefen en Sabotør Christensen fra Aarhus »som Tolk«.

Herr Thumann bemærkede henvendt til Jacob: »Ja, men De taler jo selv Tysk«. Jacobs Svar faldt omgaaende: »Gider ikke!«

Neuengamme blev Opsamlingssted for Skandinaver fra samtlige andre Lejre, der i Tiden fra 10. April til 2. Maj ved Svenska Röda Korsets Foranstaltning evakueredes til Sverige.

Et Par tragiske Dødsfald indtraf blandt Danskerne, idet Bankdirektør Hansen fra Esbjerg og Direktør Bomhoff fra København begge døde Natten før de skulde af Sted.

De sidst bortdragne saa Halm blive anbragt mellem Blokkene.

Maatte dette betyde, at Neuengamme-Lejren ikke mere eksisterer!

Hvad vi personligt har faaet ud af disse mange Maaneders Ophold i danske Interneringslejre og tyske Koncentrationslejre, er klogt og klart udtrykt ved Oberstløjtnant Johnstad-Møllers stilsfærdige Bemærkning engang i Frøslev: »Man kan nu sige, hvad man vil, men man bliver sku' reduceret til sin virkelige Størrelse!«

Neuengamme-Fange Nr. 60741.

Shellhuset

Kollegie IV — St. Hansgade — Husmandsskolen.

Af Læge Helge Tramsen.

Disse fire Navne paa Gestapos Hovedkvarterer i København, Aarhus, Aalborg og Odense staar for alle Danske som Symbolet paa den djævelske Raahed og umenneskelige Nedværdigelse, som de tyske Politiforhørsledere og deres danske Haandlangere tildelte deres Fanger, de danske patriotiske Frihedskæmpere.

Vi, der har været gennem disse Forhør med den sjælelige Belastning i de evindelige Trusler, med Falskhed, Løgn og bedrageriske Løfter, med den legemlige Tortur, der intet efterlod til Fantasien i Retning af sadistiske Mishandlinger — vi kan hver fortælle vor Historie. For de uindviede maa det lyde, som om den ene overbyder den anden, og Viljen til at tro paa, at disse Ting virkelig har fundet Sted, sættes snart paa en alvorlig Prøve. Det skal være min Hensigt her paa Basis af egne og Kammeraters Oplevelser under Gestapoforhørene, indsamlet under mit syv Maaneders Fangenskab i Frøslevlejren og Tiden lige derefter, at give en almen Oversigt over disse tyske Forhør. Det er navnlig Metoderne, men ogsaa Forhørenes Tidspunkter, Sproget, Tolkene, Protokolføringen etc., jeg vil gøre til Genstand for Referat. Et saadant Referat kan kun gives ved en nøgtern Gennemgang af saa mange Personers Oplysninger som muligt og maa alligevel tages med et betydeligt Forbehold. Nogle har bevidst eller ubevidst overdrevet deres Beretning, andre er slet ikke i Stand til at berette om deres Forhør i det fulde Omfang. Blandt disse maa vi regne de 200 tapre danske Frihedskæmpere, der led Døden foran de tyske Eksekutionspeletoner i Ryvangen; der er ikke Tvivl om, at mange af dem har været Genstand for de værste Former for tyske Gestapoforhør.

Referaterne kan umuligt komme til at omfatte alle Situationer,

Disse tre Tegninger er tegnede af Carlo Wagnsen. Øverst Indgangen til Koncentrationslejren Neuengamme, til venstre Lejr-krematoriet, hvor der hver Dag brændtes mellem 50 og 100 Døde, og ovenover disse Linier en lille Situationskårtse, et Arbejdsbold paa Oprydningsarbejde.

Neuengamme.

Af Fuldmægtig Erik Jacobsen.

Vi er i Frøslevlejren. »Træd an paa Gangen!« lyder det. Jo, det er rigtigt nok, nu rørte ogsaa Kammeraterne i de andre Senge sig. Jeg ser søvnigt op paa mit Ur, 5.10, naa, saa er der nok en, der er flygtet, eller noget andet i Vejen. Pludselig slaar det ned i mig, *Transport*. Men jeg skyder Tanken fra mig, den er for nedslaaende. Vi tumler ud af Sengene, faar Frakke paa; Morgenkulden er slem, og der er jo ingen, der aner, hvor lang Tid det vil tage. Jeg ser mig omkring, Kammeraterne ser triste ud, en uhyggelig Stilhed breder sig, alle tænker paa dette ene, TRANSPORT. Efter en halv Times Ventetid kommer Kapt. Digmann, der er den danske Tillidsmand i Lejren, sammen med den tyske Lagerfører Moss og Lejrens onde Aand Wassermann. Digmann begynder at læse op af de Lister, han staar med, alle Nerver og Sanser er nu spændt til det yderste, er cns eget Navn med paa denne frygtelige Liste? Der var en af Vennerne. Saa, der var det, jeg svarer ja, Fødselsaar og -dato høres som i Drømme, endnu svares der ja, og jeg gaar ned til de andre Kammerater, der staar og venter paa at høre, hvad der skal ske med os.

Det sidste Navn er raabt op, Kaptajn Digmann, vor Ven og Kammerat, der har ordnet saa mange Ting til Gavn og Glæde for os, maa gaa den tunge Gang til den næste Barak med disse Budskaber, der skulde betyde Sult, Elendighed og Død for mange af hans bedste Venner. Wassermann raaber, færdig med Bagage om tyve Minutter.

Man er endnu ikke rigtig klar over Sagens Alvor, Kufferten tages frem, Undertøj, Sokker, Skjorter, alt, hvad man har pakket ned. En af Kammeraterne paa Stuen kommer med et Par helt nye, svære Sokker, lægger dem paa Bordet og siger, det varer jo ikke saa længe, før I igen er hjemme, men tag hellere disse Sokker med, for

der gaar jo alligevel meget til. Saadan kommer de alle, giver det bedste, de har, til Hjælp for os, der skal af Sted. Vi skulde bare have vidst, at vi aldrig fik Lov at bruge det dernede i det Helvede, som endnu var os ukendt. Afskeden med Vennerne var tung, men Tiden var jo ikke til at vise sine Følelser, saa vi smiler, selv om jeg tror, vi alle helst vilde have grædt. Der gives Ordre til at træde an, og vi bliver ført over i den tyske Kantine. Der skal vi opholde os og visiteres, før vi skal af Sted. Vi faar ogsaa der Ordre til at aflevere vore Lommeknive med den Besked, at vi faar dem igen, naar vi naar vort Bestemmelsessted i Tyskland; vi har aldrig senere set Knivene. Vi er ialt 193 Mand. Den ældste er 73 Aar og den yngste 19. Under den skarpeste Bevogtning bliver vi ført ud i Bilerne, vi forlader Frøslevlejren, og en Fjerdedel af os naaede aldrig at se Danmark igen. Vi bliver kørt til den første Station Syd for Grænsen, *Haridsleben*, hvor vi stiger ind i Kreaturvogne, 40 Mand i hver Vogn.

Rejsen til Tyskland og den frygtelige Tid i Koncentrationslejrene var begyndt. Undervejs diskuterede vi ivrigt, hvor vi nu kom hen, og om det vilde lykkes os at komme i Forbindelse med de Transporter, der var afgaaet til Tyskland paa et tidligere Tidspunkt. Efter 8 Timers Kørsel naaede vi til Hamburg, eller Resterne af denne By, for Rygterne om Hamburg havde ikke løjet, Byen var stærkt beskadiget, og alle elektriske Sporskifter var ødelagt, saa Togene maatte rangeres igennem med Haandkraft. Derefter gik Turen videre til Neuengamme, og vi naaede dertil Kl. ca. 24. Saa kom vort første Møde med det berygtede SS. Vi kunde straks mærke den bidende, haanende, ondsksfulde Tone, men dette var kun Begyndelsen. Da Portene først lukkedes bag os, blev det noget ganske andet. Fra dette Øjeblik havde vi overhovedet ingen Ret mere.

Vi blev ført over i en Bunker, hvor der var Plads til alle. Vi fik at vide, at vi skulde klippes. Der kom 5 Barberer, og de begyndte deres Arbejde, det gik hurtigt fra Haanden — der er ikke saa meget at passe paa, naar alt skal væk. Saa skulde vi i Bad. Først blev alt taget fra os, kun 1 Stk. Sæbe, en Tandbørste og Skoene fik vi med. Alt andet maatte vi aflevere, Tøj, Kufferter, Ur, Fyldepen, Penge, og de fleste har aldrig senere set en Stump af deres Sager. Vi blev

anbragt paa nogle Træbukke, hvorefter nye Barberer tog fat med at barbere os over hele Kroppen, et Bad fik vi, men om vi havde faaet det eller ikke, kunde være revnende ligegyldigt, det eneste, vi opnaaede, var at blive vaade. Tøjet, vi fik, var forfærdeligt, en Skjorte, et Par Bukser, en Jakke og en Stortrøje var alt, Strømper og Undertøj fandtes der ikke, og i dette Tøj, der var gammelt, snavset og i mange Tilfælde alt for smaat, skulde vi sove, arbejde og staa til Appel, naar vi kom hjem fra Arbejde, sommetider i 2—3 Timer.

Men alt dette kunde endda gaa; det værste af det hele var dette forfærdelige System med, at Fangerne var inddelt i forskellige Grader. Der Lagerälteste var den øverste af alle Fanger i Lejren, og hans Magt var næsten ubegrænset, derefter kom »Kapoerne«, dette er en Forkortelse af Kammeratskabspoliti, under disse stod Forarbejderne. Saa var der de berygtede »Blokældste« og Stubendienste, og alle disse førte en sand Terror med de andre Fanger. Var der blot én, der aabnede Munden for at tage til Orde mod enkelte af de til Tider vanvittige Ordre, de udstedte, fik han de frygteligste Klø af en Gummiknippel, Stok, eller hvad der var ved Haanden. I den Barak, vi beboede de første 3 Uger, vi var i Neuengamme, var der over 500 Fanger; vi sov to Mand i hver Seng, og enhver kan jo tænke sig, hvordan Toiletforholdene var, naar saa mange Mennesker skulde vaskes paa samme Tid. Efter at have været en Dag i Lejren, begyndte vi at arbejde. Det var et Sted Syd for Hamburg, der hed Oortkaten. Der skulde graves Panserbælder hele Vejen rundt. Disse Panserbælder, der var ca. 6 m brede og 4 m høje, blev gravet i Lerjord, og da det regnede næsten altid, var det ikke noget behageligt Arbejde. Dertil kom de store Luftangreb, der var paa Hamburg. Vi maatte ligge paa Maven i Timevis paa den vaade Jord. Vi maatte ustandselig passe paa Forarbejdere, Kapoer og SS. Saa de, at vi ikke arbejdede, kom Gummikniplerne i Sving, og de slog uden at blinke en Mand til Invalid. De var fuldkommen uden Følelse. Kunde en Mand ikke arbejde, kunde han dø; dem var det revnende ligegyldigt, deres Ondskab og Sadisme kendte ingen Grænser.

Vi stod op Kl. 3.30 hver Morgen, fik saa et Stykke Rugbrød paa 1½ cm Tykkelse og en Smule Kaffe eller noget andet, og hvad dette andet var, blev vi aldrig klar over, men det var varmt, og det var

det vigtigste for os. Kl. 6 afmarcherede vi til Arbejde, kom med et Tog, kørte en Times Tid med dette, saa var vi ved Arbejdspladsen, fik Roesuppe Kl. ca. 12, arbejdede videre til Kl. 4. Kom saa med Toget tilbage til Lejren og var der omkring Kl. 18—18.30. Derefter stod vi til Appel i 1, 2 og sommetider 3 Timer, vaade, trætte og sultne. Og naar dette var forbi, skulde vi igen have Roesuppe, og lige i det Øjeblik, man havde Suppen i Haanden, blæstes der Luftalarm, og straks kom Ordren: Alle i Bunker. Hele Lejren gik i Bunker. Naar Lejren var overbefolket, var der overfyldt i Bunkeren, og kom vi ikke hurtigt nok derned, fik vi Klø undervejs, og saa gik det først helt i Staa, der var en Hysten og Skrigen dernede — det var et Mareridt at opholde sig der i Timevis.

Efter 3 Ugers Ophold i Neuengamme kom der pludselig Ordre om, at vi skulde paa Transport, hvorhen var der ingen, der anede det mindste om, men vi syntes alle, at det kunde være revnende ligegyldigt, blot vi kunde komme væk fra Neuengamme. Og nu begyndte det samme Teater, som da vi kom til Lejren, vi blev klippede og barberede og kom i Bad. Hele Natten gik med disse Forberedelser. Men nu var der i Mellemtiden sket noget, som skulde blive til Katastrofe for mange af os. Vi havde, da vi arbejdede i Oortkaten, faaet Gummistøvler udleveret, da vi arbejdede i meget Vand. Og af denne Grund havde vi afleveret vore Sko og Støvler til vor Blokældste, og da vi igen vilde have dem, fik vi det Svar, at de var væk. Sandheden var, at Støvlerne var stjaalet af ham, og at vi aldrig fik dem mere. Nu fik vi i Stedet udleveret nogle Træsandaler, og de gnavede Hul paa Benene og var forfærdelige at gaa med.

Meppen hed den Station, vi kom til; derfra og til Koncentrationslejren var der ca. 10 km, og denne nye Lejr hed Versen.

Denne Lejr skulde blive en af de værste Udekommandoer, der endnu var set. Vi blev indkvarteret spredt, de 132 Danskere, der var med paa Kommandoen, boede i 4 forskellige Barakker, og vore Anstrengelser for at lave det om var frugtesløse, da der ikke var nogen bestemt, vi kunde gaa til paa dette Tidspunkt. Kosten her var meget værre end i Neuengamme. Arbejdet var en Tortur, men der blev ikke taget det mindste Hensyn til nogen som helst. En Sagfører, der var over 50 Aar, maatte gøre det samme Arbejde som en Arbejdsmand paa 25, og særlig de Mennesker, der ikke var vant

til dette svære Arbejde, led naturligvis meget under dette Voldsregime. Klø og Prygl hørte nu til Dagens Orden, og de Marine-soldater, vi havde de første 2 Maaneder, var slemme; de slog med deres Geværkolber, med Knipler, og naar de ikke gad mere, begyndte Forarbejdere og Kapoer, og saadan kunde de skiftes til at føre deres Terror. Vi maatte løbe med store Græstørv, grave Skyttegrave, Forbindelsesgrave og Bomberum, Mad fik vi ikke, kun Klø. Men det førte ogsaa Døden med sig. I den første Maaned i Lejren døde der ca. 400, og deraf var de 16 Danske. De var sultet og pint ihjel af dette System, det mest djævelske Verden nogensinde har set. Efter 2 Maaneders Forløb var der af Lejrens 2000 Fanger kun ca. 1100 tilbage, de 900 var enten døde eller ført tilbage til Neuengamme paa Sygetransport.

Den 10. Januar 1945 blev en af de skønneste Dage, vi oplevede i Meppen. Vi modtog nemlig denne Dag Tøj- og Levnedsmiddelpakker fra Dansk Røde Kors, og det var Pakker, der var saa gode, at vi græd af Glæde over dem. I Tøjpakkerne var der en Stortrøje, Benklæder, Sweater, Hue, Halstørklæde, Vanter, Sokker, Undertøj, Skjorte, Stoppegrejer og et Par dejlige Træskostøvler. Desuden var der to Levnedsmiddelpakker til hver Mand. Fra denne Dag var det, ligesom vores Tillid begyndte at vende tilbage. Dette, at vi kunde optræde i ens Paaklædning, var et stort Plus, det var nu altid muligt at kende os fra de andre, og alle var meget imponerede af, at dette lille Land deroppe mod Nord sørgede saa godt for sine Landsmænd i det fremmede. Den kolossale Gavn, dette Tøj gjorde, ses tydeligere end noget deraf, at Sygdommene nu for vort Vedkommende gik stærkt paa Retur. Dette varme Tøj reddede uden Tvivl mange Menneskeliv.

Foraaret i Grænselandet kommer ret tidligt, men med det kommer ogsaa vældige Mængder af Vand, og Ems, der skulde tage Vandet, gaar over sine Bredder, og vældige Arealer kommer under Vand. Dette blev en Katastrofe for de Fanger, der ikke havde gode Støvler, men kun Træsandaler. Influenza, Dysenteri og Lungebetændelse fulgte i Vandets Spor, og Massedødsfaldene kom igen, men denne Gang gik Danskerne fri. Pludselig en Lørdag Aften kommer Lejrkommandanten ind i den Barak, hvor vi bor, kalder os alle sammen og siger, at vi i Løbet af faa Dage skal afgaa til Neuen-

gamme, hvorfra vi sikkert vil blive løsladt. Dette kom jo som en Bombe. Ingen fattede i de første Minutter, hvad det hele drejede sig om, før en af Kammeraterne siger, du maa hellere oversætte, hvad det var, han sagde. Og aldrig er vel en Oversættelse kommet raskere. Men Tvivlen nagede alligevel, hvor mange Gange har Ty-skernerne ikke lovet baade dit og dat og ikke holdt en eneste Smule af det hele! De kunde ogsaa rende fra dette. Men nej, det vilde alligevel være for groft, og lidt efter lidt kom saa den rigtige, sande, stille Glæde, Glæden over at skulle forlade dette Helvede derude ved den hollandske Grænse. Maaske skulde vi snart gense vor Familie og vore Venner. Dagen før vi forlod Meppen, var alle Danske i Lejren samlet paa Kirkegaarden til en Mindehøjtidelighed for vore Kammerater, der havde mistet Livet herude i det fremmede Land. Der blev ved denne Lejlighed nedlagt en Krans paa hver eneste dansk Grav, og i en kort Tale mindedes jeg som dansk Lejrtillidsmand disse 18 gode danske Venner, som vi nu maatte forlade.

Afrejsen til Neuengamme foretoges som sædvanlig i Kreaturvogne, men denne Gang var der ren Halm i Vognene, og vi havde faaet Brød, Margarine og Pølse med, saa vi kom ikke til at sulte paa Turen. Efter et Døgn's Rejse kom vi til Neuengamme igen, og denne sidste Periode af Tysklandsopholdet blev for mig en af de mest spændende Oplevelser i mit Liv.

I Neuengamme regerede Thumann, den værste Djævel, jeg har mødt paa min Vej i Tyskland, en Sadist, der udryddede i Tusindvis af værgeløse Mennesker uden at blinke. Alene Synet af ham kunde indgyde Frygt. Transporterne begyndte at komme ind til Neuengamme i hurtig Rækkefølge, Dalum, Hannover, Dachau, i flere Transporter fra Sachsenhausen, Porta i Westphalen, Braunschweig, Bergen Belsen, Hamburg og enkelte Smaalejre. Alt i alt blev det ca. 4500 Nordmænd og Danskere, dertil kom saa det danske Politi, der kom igennem Lejren paa Tilbagevejen til Danmark og Sverige. En saa stor Koloni af Skandinaver vilde jo ogsaa faa en stor Indflydelse paa den almindelige Tone i Lejren. Den norske Tillidsmand, Sverre Løberg, var en glimrende Kammerat, og Ty-skernes Arbejde paa at sætte Danskere og Nordmænd op mod hinanden lykkedes ikke et eneste Øjeblik.

Mødet med Grev Folke Bernadotte og hans Medarbejdere fra Svensk Røde Kors blev en straalende Oplevelse. Greven inspicerede alt, og under Turen rundt i de forskellige Barakker fik han Besked om alle Forhold i Lejren, og ved de efterfølgende Samtaler med Lejrkommandanterne Pauli og Thumann, hvor Løberg og jeg var til Stede, blev alle Forhold drøftet. Men desværre kunde jo ikke alt naaes paa en Gang. Noget af det vigtigste kom dog til Grev Bernadottes Kundskab, nemlig at den danske Rigsdagsmand Aksel Larsen stadigvæk befandt sig i Bunker, og Resultatet var ogsaa, at Aksel Larsen kort Tid efter kom ud sammen med os andre. En af de store Aktioner mod Thumanns Regime var, da vi nægtede at flytte ind i den store Stenbygning, der var belagt med 4000 Syge. Ordren kom om Eftermiddagen Kl. ca. 16 og skulde efterkommes, saa snart Bygningen var rømmet af de Syge, og da vi om Aftenen var med til at flytte dem ud af Barakken og fandt 4 Lig under Madrasserne, var Sagen klar.

De to Tillidsmænd samt en norsk og en dansk Læge meddelte Rapportføreren, at vi ikke under disse Omstændigheder kunde tage Bygningen i Brug, før der var gjort ordentligt rent. Svaret var, at Indflytningen skulde være tilendebragt inden Kl. 6 Morgen. Vort Svar var at fjerne alle Madrasser, c. 1800 Stk.; de blev smidt ud af Vinduerne, og der laa de, da Rapportføreren kom om Morgenen Kl. 6, men da var ogsaa hele Bygningen vasket fra øverst til nederst. Han blev fuldkommen tosset, skabte sig og brølte som en Sindssyg, og hans Afskedssalut lød: »Inden Kl. 12 sidder De i Bunker«.

Men det gik nu ikke slet saa galt, selv om det saa skidt ud en Overgang. Efter et Forhør hos Thumann, hvor Dr. Dagg, Paul Thygesen og jeg var med, endte Sagen med, at vi fik nye Madrasser. Dette var Thumanns første Nederlag som Lagerfører. Men mod det Kammeratskab, som voksede frem i disse Dage, kæmpede han forgæves. Han var rasende over den Maade, hvorpaa han blev overset, og generede os paa mange Maader. Men vi holdt sammen og trak blot paa Skuldrene.

Som Tiden gik, blev det bedre; vi havde Besøg flere Gange af Afdelingschef Hvass fra Udenrigsministeriet, og vi skylder Hr. Hvass megen Tak for, hvad han opnaaede af Lempelser for os. Og saa den danske Minister i Berlin, Hr. Mohr, var i Neuengamme for at skaffe os bedre Forhold, og disse Besøg var af meget stor Betyd-